

ЦІННІСНО-ГУМАНІСТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Важливо зазначити, що самоствердження підростаючої особистості займає не останню соціальну шаблону в її навколишньому середовищі. Виявлена взаємозалежність життєвого вибору від форм самоствердження в учнів підліткового віку в шкільному середовищі, зокрема з'ясована їх тенденція до конструктивних намірів, вчинків, дій особистісного самоствердження, аніж до деструктивного виміру утвердження свого "Я".

Висновок. Таким чином, соціально-економічні зміни "вносять" нові бачення свого майбутнього, що спонукають підростаючу особистість змінювати власний життєвий, професійний вибір у соціальному просторі. Отже, самоствердження особистості підлітка, з одного боку, зумовлене широкою ланкою соціальних, міжособистісних взаємодій, з іншого – особистісним, суб'єктивним, цілеспрямованим визначенням життєвих планів та перспектив.

1. Булах І.С. *Психологія особистісного зростання підлітка*. – К.: НПУ імені М.П.

Драгоманова, 2003. – 340 с.

2. Божович Л.И. *Личность и её формирование в детском возрасте*. – М., "Просвещение", 1968. – 464 с.

3. Драгунова Т.В. *Воспитание подростка в семье*. М.: 1955. – 80 с.

4. Никитин Е.П., Харламенкова Н.Е. *Феномен человеческого самоутверждения*. СПб.: Алетейя, 2000. – 224 с.

5. *Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов*. – К.: "Академвидав", 2006. – 424 с.

6. Татенко В.А., Максак И.Е. *Пути формирования личности учащегося (Психолого-педагогический аспект)* К.: "Вища школа" 1985. – 56 с.

7. Титаренко Т.М. *Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності*. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

8. Цыбра Н.Ф. *Самоутверждение личности (социально-философский анализ)*. – К.; Одеса.: Вища школа. 1989. – 192 с.

Світлана Волошин, здобувач кафедри практичної психології

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ЦІННІСНО-ГУМАНІСТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Стаття розкриває основні підходи до ціннісно-гуманістичного вивчення студентів психологів. Розглянуто деякі особливості формування їхньої професійної ідентичності.

Постановка проблеми. Нагальні потреби вітчизняної освіти реалізувати ідеї національної системи соціально-психологічної служби як на теоретичному, так і на практичному рівнях мають запит на підготовку висококваліфікованих спеціалістів у галузі практичної психології та соціальної педагогіки. Трансформації суспільного життя ставлять посилені вимоги до особистісних та професійних якостей психолога-практика, тому рівень розвитку його індивідуально-фахової ідентифікації є запорукою подальшого успішного функціонування.

Безперечно, успіх професійної діяльності психолога великою мірою залежить від його особистісних характеристик: системи цінностей, психологічної культури, самосвідомості, соціально-

перцептивного інтелекту тощо. Тому поряд із світоглядною та професійною підготовкою майбутніх фахівців особливого значення набуває особистісна підготовка психолога-практика, метою якої є формування професійно значущих якостей особистості, її гуманістичної спрямованості, психологічної культури, здатності до професійної ідентифікації [2]. Отож, набуття студентами професійної ідентичності упродовж навчання в педагогічному університеті є беззапечною умовою їхньої подальшої фахової самоактуалізації.

Сучасна вітчизняна система підготовки практикуючого психолога зорієнтована в основному на оволодіння ним певною системою теоретичних знань, спеціальних умінь і технік, тоді

ЦІННІСНО-ГУМАНІСТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

як розробка індивідуально-диференційованого, особистісного підходу, зокрема у контексті Болонського освітнього процесу, є досить складною теоретико-емпіричною проблемою.

Ціннісний, гуманістичний, людиноцентричний підхід дає можливість сприймати особистість студента-психолога на перцептивному рівні та бачити в ній фахівця, спроможного надати кваліфіковану допомогу іншим і самореалізуватись як на особистісному, так і на професійному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як відомо, ціннісно-гуманістичний напрямок у психології розглядає особистість як неповторну унікальну цілісність, якій притаманний певний ступінь свободи від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується. Гуманістичний підхід у розумінні соціально-психологічної сутності особистості пов'язаний з іменами А. Маслоу, Дж. Олпорта, К. Роджерса, Р. Мея, Е. Фрома, К. Хорні, В. Франкла та ін. Сучасні вимоги до формування особистісного підходу презентовані у дослідженнях таких відомих психологів, як К.О. Абульханова-Славська, О.Г. Асмолов, В.В. Давидов, В.О. Моляко, Н.В. Скотна, В.В. Столін, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко та ін. Безпосередня генеза необхідності особистісного гуманістично-зорієнтованого підходу у психології та педагогіці коріниться у працях І.Д. Бека, І.С. Кона, А.В. Петровського, В.О. Сухомлинського та ін.

Виклад основного матеріалу. Серед сучасних психолого-педагогічних технологій особистісно-ціннісний принцип організації навчально-виховного процесу набуває домінуючих позицій. Особистісний підхід є своєрідним методологічним інструментарієм, основу якого становлять сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методика психодіагностичних та психолого-технологічних засобів, які забезпечують більш глибоке, цілісне розуміння пізнання особистості, її розвиток. Особистісно орієнтована освіта реалізується через діяльність, метою якої є саморозвиток суб'єктів навчального процесу, розкриття їх внутрішнього творчого потенціалу. Зміна змісту освіти на сьогоdnішньому етапі розвитку вищої школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості.

На наш погляд, серед різноманітних особистісно орієнтованих технологій одним з найефективніших підходів є використання групової психокорекції у вигляді методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН), що дозволяє розв'язати численні проблем фахової

підготовки психологів та набуття ними професійної ідентичності.

Згідно з концептуальними поглядами Т. Яценко [6], АСПН легко вписується у реальний навчально-виховний процес в університеті, є гуманістичним за своєю суттю, результативним з точки зору оптимізації особистісних та професійно значущих якостей майбутніх фахівців у галузі практичної психології. Психокорекційний процес у групі АСПН забезпечує з'ясування глибинних психологічних передумов труднощів спілкування, сприяє розвитку рефлексивного потенціалу суб'єкта. Професіоналізм психолога-практика значною мірою залежить від рівня його соціально-перцептивної компетентності, тому для фахівця у галузі практичної психології здатність об'єктивного сприймання плінного соціально-перцептивного матеріалу, як зазначає Т.С. Яценко, є однією з найважливіших. "Такою є перша й доконечно потрібна умова, аби психолог став практиком. І це зрозуміло, бо він працює з тим, що бачить, чує, сприймає, відчуває" [6, 7].

На нашу думку, у контексті фахової підготовки студентів-психологів важливе місце повинна посідати система набуття ним професійної ідентичності, насамперед на рівні ставлення до інших та самоставлення, тобто у парадигмі "рефлексія – самоакцептація". Відомо, що в оцінці відображене ставлення суб'єкта до іншої людини, тобто термін "ставлення" передбачає не тільки об'єктивний зв'язок особистості з її оточенням, скільки, її суб'єктивну позицію в цьому оточенні.

Самоакцептація як і соціальна перцепція включає сприймання не тільки фізичних властивостей об'єкта, але і його внутрішньопсихологічних параметрів та характеристик намірів, думок, здібностей, емоцій, установок, цінностей тощо. Якщо соціальна перцепція передбачає інтерпретацію та оцінку на цій підставі вчинків іншої людини і розуміння її як особистості, то самоакцептація позначається на характері, впливає на зовнішність, зреалізовується в соціальній поведінці, проявляється у ставленні до виконання справ [1, 2, 4].

Як стверджує Д. Гошовська, самоакцептація є активністю особистості, що спрямована на усвідомлення об'єкта власного Я та прийняття його на рівні екзистенційної суб'єктності. Вона є діяльністю індивіда у віднайденні свого феноменологічного Я. Це полімодальне емоційно-ціннісне ставлення до себе, сформоване на підставі результатів самосприймання і самоосмислення. Це самопізнання й самовизнання як особливі процеси людської психіки, що мають пізнавальну, емоційну, волюву

ЦІННІСНО-ГУМАНІСТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

форми прояву й усталюються в особистості разом з когнітивно регульованим образом Я, адекватною самооцінкою та позитивною Я-концепцією.

Особливістю самоакцептації є наявність позитивної установки на себе, що формується під впливом зовнішніх акцептуючих установок щодо індивіда у процесі його неперервної соціалізації. Прийняття себе як самоцінності можливе насамперед як гармонійне поєднання виваженого, відфільтрованого й узгодженого спектру чужих оцінок і власних самооцінок.

Шлях самоакцептації долається стадіально і проминає ті ж етапи, що й усвідомлення об'єктів зовнішнього світу – від елементарних самовідчуттів до самосприймання, самоуявлення, розуміння себе і, насамкінець, до загального самоприйняття.

Самоакцептація особистості, маючи пізнавальний, ціннісний, комунікативний, творчий і естетичний потенціали, проявляється на рівні таких основних сфер: фізично-гігієнічної, інтелектуально-когнітивної, морально-вольової, історично-культурної та соціально-перцептивної [1].

Оскільки однією з головних ознак міжособистісного розуміння є його адекватність, яка передбачає точність і об'єктивність відображення психічного образу іншої людини, то велику роль у процесі професійного навчання студентів повинна відігравати рефлексія. Тому адекватність сприймання у професійній діяльності психолога є основою психодіагностики й успіху психокорекції. Розуміння часто ускладнюється дефіцитом інформації, який обумовлює каузальну атрибуцію. Цей феномен є своєрідним засобом інтерпретації та оцінки суб'єктом інших на основі буденного, життєвого досвіду. Каузальна атрибуція передбачає заповнення інформаційних прогалин шляхом характеристик, причин поведінки на основі минулого досвіду.

Більшість визначень поняття “ідентифікація” свідчить про те, що під ним розуміється самоотождотчення особистості з певним зразком, людиною, групою, формування власної ідентичності, індивідуальності, а також фундаментальний механізм не тільки когнітивної, а й афективної та регуляторної сфер психіки, особистості загалом.

Професійна ідентичність і точність міжособистісного сприймання залежать від набутого соціального досвіду, індивідуальних властивостей особистості, рівня нейротизму, егоцентризму, віку, статі тощо. Тому вже на студентській лаві потрібно виховувати ці вкрай важливі параметри у кожного практикуючого психолога.

Як стверджує В. Панок [3], проблема адекватності міжособистісного розуміння, точності сприймання виникла передусім як практична проблема. Її розробка та актуальність пов'язані з необхідністю підвищення соціально-психологічної компетентності працівників у сфері “людина-людина”. Особливого значення набуває ця проблема при підготовці майбутніх психологів практиків. Соціально-перцептивна підструктура особистості психолога-практика має свої особливості. Специфіка вимагає від спеціаліста глибокого психологічного розуміння життєвої ситуації клієнта, механізмів міжособистісної взаємодії, особливостей власного образу в очах клієнта та розвиненої особистісної рефлексії. Феномен професійної рефлексії викликає особливий інтерес, зважаючи на її вагоме місце в різних видах професійного мислення і діяльності та взаємозв'язок з професійною майстерністю. Професійна рефлексія як умова набуття професійної ідентичності психолога-практика спрямована на усвідомлення себе як особистості, як професіонала; усвідомлення своїх дій, поведінки, іміджу та прогнозування наслідків впливу; усвідомлення змісту запиту клієнта; його істинності та глибинного змісту; усвідомлення змісту ситуації клієнта та можливих засобів її розвитку; моделювання наслідків і прогнозування ймовірних дій клієнта тощо.

Особистісна рефлексія передбачає самоаналіз, дослідження людиною свого внутрішнього світу й поведінки у зв'язку з переживаннями інших людей, учасників соціальної взаємодії. У результаті такого дослідницького процесу людина постає перед собою в новому світлі, оскільки співвіднесення своїх почуттів і переживань з почуттями і переживаннями іншої людини, аналіз і розуміння своєї поведінки дозволяє їй побачити конфліктну ситуацію й себе ніби збоку, сприяє більш адекватній оцінці власної поведінки, а значить, є запорукою успішної професійної ідентифікації.

Однак зрозуміти іншу людину не завжди означає повністю прийняти її позицію і навіть перейти на неї, тому в багатьох реальних життєвих ситуаціях розуміння іншого передбачає не лише афективний, а більшою мірою когнітивний процес, тобто у професійній психологічній діяльності можливе не лише емпатійне сприймання, але й раціональне.

Як відзначають С.Д. Максименко, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Н.В. Скотна, Т.С. Яценко та ін., соціальна рефлексія пов'язана з проблемою професійного самовизначення, професійного самоусвідомлення. Характерною для сучасної ситуації на ринку праці є криза професійної

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

ідентичності, що обумовлено рядом причин: неспроможністю сучасної молоді бути вповні суб'єктом власного професійного і життєвого становлення, відсутністю справжньої професійної самоідентичності, яка забезпечує “зживання” особистості з професією. Розв'язання цієї проблеми може бути забезпечено завдяки зрілій самосвідомості й позитивній рефлексивності особистості.

Професійна ідентифікація – це необхідна умова професійної самосвідомості особистості. Вона передбачає прийняття провідних професійних ролей, цінностей та норм, котрі спонукають особистість до ефективної практичної діяльності.

Висновок. Професійна самоідентичність особистості формується через рефлексію навчально-професійних інтересів, цілей, очікувань, дій, досягнень, результатів, якостей, які складають потенціал професіонала, цінностей майбутньої професійної діяльності тощо. Формування професійної самоідентифікації психолога передбачає усвідомлення ним своєї соціальної ролі, розуміння очікувань соціуму щодо його професійних функцій та результативності роботи. Саме тому формування позитивної мотивації оволодіння професією психолога, усвідомлення необхідності самопізнання може допомогти студентам у визначенні життєвих цілей, пошуку

шляхів їх реалізації.

1. Гошовська Д. Самоакцептація особистості (спроба виведення теоретичної парадигми) // *Етніонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі / Матеріали П"ятої міжнар. наук.-практ. конференції.* – Чернівці, 1997. – С.423 – 428.

2. *Основи практичної психології.* / Панок В., Титаренко Т., Чепелєва Н. та ін.: Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.

3. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. / *Практична психологія та соціальна робота.* – 1998. – №4 – 5. – С. 5 – 7, С. 4 – 6.

4. *Педагогічні технології у неперевній професійній освіті: Монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.В. Воловик, О.Г. Кульчицька. Л.Є. Сіхаєва, Я.Д. Цехмістер та ін.; За ред.С.О. Сисоєвої.* – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

5. Пов'якель Н. І. Професійна рефлексія психолога-практика. // *Практична психологія та соціальна робота.* – 1998. – №6 – 7. – С. 3 – 6.

6. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. – К.: Либідь, 1996. – 262 с.

Марія Довгань, аспірант кафедри педагогіки

Львівського національного університету
імені Івана Франка

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто дослідницьку діяльність у контексті складової соціокультурного розвитку творчої особистості. Проаналізовано організаційно-педагогічні та дидактичні аспекти дослідницької діяльності старшокласників. Акцентовано на значенні дослідницької діяльності у формуванні творчої особистості.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Швидкий темп розвитку цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці висунули суспільний запит на виховання творчої особистості. Національна державна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) передбачає спрямування національної освіти на формування творчої особистості, забезпечення пріоритетного розвитку людини.

Традиційно розвиток мислиться як результат навчання і виховання. Такий підхід і зумовив поширення терміна і поняття “загальний розвиток”, що по суті близькі до поняття “формування особистості”. В обох випадках йдеться фактично про все те, чим “збагачується” людина. На жаль, таке універсальне, а отже, нечітке розуміння поняття “розвиток” виявилось для педагогіки і для практики навчання згубним, бо дозволило підмінювати те, що дійсно можна назвати розвитком, – звичайним заучуванням